Društveni utjecaji na obrazovanje žena u Arapskim državama

Lukaš, Mirko; Samardžić, Darko

Source / Izvornik: **Školski vjesnik : časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 2015, 63, 603 - 626**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:131428

Rights / Prava: In copyright

Download date / Datum preuzimanja: **2020-11-25**

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UDK: 37.14-055.2(53)
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno: 28. studenog 2014.

Mirko Lukaš*
Darko Samardžić**

DRUŠTVENI UTJECAJI NA OBRAZOVANJE ŽENA U ARAPSKIM DRŽAVAMA

Sažetak: *Rad analizira kategorije koje imaju utjecaj na obrazovanje žena u arapskim zemljama. Svrha je otkriti postojanje društvenih elementa koji odražavaju negativne utjecaje na obrazovanje žena. Teorijski dio donosi popis zemalja koje su u središtu istraživanja i njihove karakteristike zemljopisnog položaja i stanovništva. Analiza osnovnih društvenih karakteristika prikazuje identitet arapskog naroda te njihove utjecaje na način života. Cilj istraživanja ostvarit će se odgovaranjem na hipotezu prema kojoj arapsko društvo ne omogućava ženama jednako pravo na obrazovanje. U radu se analiziraju zakonodavstvo, politička prava žena te karakteristike društva i religije koji su povezani s obrazovanjem žena. Navedene kategorije pružile su odgovor na pitanje postoje li teorijske pretpostavke nejednakosti u obrazovanju žena unutar arapskih država. Statistički pokazatelji stope nepismenosti te pohađanja osnovne i srednje škole doprinijeli su prikazu stvarnog stanja obrazovanja žena u arapskim zemljama. Zaključni dio rada donosi rezultate analize u kojoj mjeri analizirane kategorije utječu na obrazovanje žena te na njihovu neravnopravnost u društvu.*

Ključne riječi: *arapske zemlje, društvo, obrazovanje žena, pismenost, ravnopravnost spolova.*

1. Uvod

U istraživanju utjecaja društva, kulture i religije na obrazovanje žena obuhvaćene su sljedeće države arapske regije: Alžir, Bahrein, Džibuti, Egipat, Irak, Jemen, Jordan, Katar, Komori, Kuvajt, Libanon, Libija, Maroko, Mauritanija, Oman, Palestina, Saudijska Arabija, Sirija, Somalija, Sudan, Tunis i Ujedinjeni Arapski Emirati. Ono što je zajedničko navedenim zemljama jest sličnost njihovih povijesti, odnosno domaći despotski i strani vladari za vrijeme kolonijalizma u kojem su se arapske zemlje morale pokoravati stranim centrima moći. U suvremenom razdoblju neokolonijalizma neke arapske zemlje još uvijek se koriste kao izvori sirovina i prirodnih resursa.

Arapske zemlje dijele isti zemljopisni prostor, religiju i društvenu organizaciju čije su specifičnosti prikazane u teorijskom dijelu rada. Zemljopisni položaj određuje način života (beduinski, ruralni ili urbani) dok islam kao prevladavajuća religija utječe na cjelokupno društvo koje je prema strukturi slično u svim državama, ali se razlikuje prema stupnju demokracije i priznavanju ljudskih prava.

Proučavanjem literature i dokumentacije o karakteristikama društva, kulture i religije, vjerskih spisa te zakonodavstva i političkih prava žena saznaje se postoje li zakoni, običaji ili pravila koji ženama otežavaju obrazovanje, odnosno jesu li one u podređenom položaju u odnosu na muškarce kada je u pitanju obrazovanje.

Nakon što je analizom sadržaja utvrđeno postojanje prava žena na obrazovanje, prikazane stope pismenosti i postotci žena koje pohađaju osnovnu i srednju školu poslužit će kao pokazatelji (ne)jednakosti u obrazovanju, odnosno utjecaje spomenutih karakteristika na obrazovanje žena kao i na njihove odluke da pohađaju školu.

2. Društveno-sociološki aspekti arapskog svijeta

Arapske zemlje[3] prostiru se između subsaharske Afrike na jugu i Sredozemnog mora na sjeveru te Atlantskog oceana na zapadu i Perzijskog zaljeva na istoku. Trenutna populacija arapskih zemalja iznosi oko 350 milijuna stanovnika.

3 Alžir, Bahrein, Džibuti, Egipat, Irak, Jemen, Jordan, Katar, Komori, Kuvajt, Libanon, Libija, Maroko, Mauritanija, Oman, Palestina, Saudijska Arabija, Sirija, Somalija, Sudan, Tunis i Ujedinjeni Arapski Emirati.

Približno 55% navedene populacije smješteno je u gradovima. Klimatski prevladavaju sušna područja sa slabom vegetacijom, zbog čega je voda postala dominantan čimbenik u razvoju te određivanju ljudskih djelatnosti (Arab Water Council, 2009). U izrazito ekstremnim prirodnim uvjetima prevladava beduinski način života (Ibrahim, 2012). Tradicionalno beduinsko društvo sve se teže nosi s novim kulturnim vrijednostima i pojačanom urbanizacijom, čime je ugrožen njihov autonoman status (Weber, 2011). Zbog nepovoljnih ekoloških uvjeta poput nedostatka vode i degradacije tla ruralno se stanovništvo sve više seli u gradove (Mirkin, 2010). Različiti klimatski uvjeti i tradicija u arapskim zemljama uvjetovali su beduinski, ruralni i urbani način života koji se međusobno razlikuju prema društvenoj organizaciji i poštivanju određenih društvenih vrijednosti.

Civilno društvo arapskih zemalja kroz povijest su oblikovale strane intervencije te strogi i autoritarni režimi. Cijela regija bila je pod vladavinom stranih sila. Od XVI. stoljeća traje vladavina Osmanskog Carstva, a njegovim padom 1922. godine dominaciju preuzimaju države s imperijalističkim težnjama. Pedesetih i šezdesetih godina XX. stoljeća većina arapskih država stekla je nezavisnost, ali države uskoro padaju pod utjecaj diktatora koji monopoliziraju svu vlast u državama (Rishmawi, Morris, 2007). Osim zbog strateškog značaja arapske su zemlje bile na meti stranih sila i zbog prirodnih resursa u kojima dominantnu ulogu ima nafta, a ovaj se trend nastavlja i danas. Strane sile potiču podijeljenost arapskog naroda i etničkih skupina kako bi mogle nastaviti s eksploatacijom. Jedna od slabosti ovoga područja koje zapadni „saveznici“ ističu najčešće je etničko pitanje. Pod krinkom stvaranja stabilnosti u arapskim zemljama interesne skupine uzimaju za pravo intervenirati u regiji kako bi zaštitile svoja ulaganja. Strane sile umjesto stvaranja sigurnosti sponzoriraju pojedine etničke grupe u borbi protiv državnih tijela, ali i protiv ostalih grupa, bilo da su one stvarna ili izmišljena prijetnja. Održava se takav poredak koji je najprikladniji za što profitabilniji i lakši način dolaženja do prirodnih resursa arapskih zemalja (Keleher, 2012). Uz etnicizam, veliku ulogu u arapskim zemljama igra i religija. Stroga sekularizacija, odnosno odvajanje religije i politike nije moguće jer se politički pokreti uglavnom temelje na religijskim dogmama (Mikail, 2012).

Diamond (2010) ističe tri čimbenika koja bi trebala dovesti do širenja demokracije u arapskim zemljama: postojanje zemlje u regiji s demokratskim uređenjem koja će poslužiti kao model ostalima, nastavak angažmana

Sjedinjenih Američkih Država u širenju demokracije i slobode društva i tiska uz pomoć europskih država, a najveći uzrok promjena vidi se u mogućem i dugotrajnom padu cijena nafte, zbog čega bi arapske zemlje morale razmisliti o promjeni i smjeru nacionalnih politika. Iako su zalihe nafte sve manje, posljednji navedeni scenarij vjerojatno se neće ostvariti u skorijoj budućnosti jer nafte ima za sada sasvim dovoljno da bi se njezina cijena mogla održati. Djelovanje SAD-a vrlo je upitno jer je povijest pokazala da njihovo uplitanje u unutrašnje sukobe arapskih država često rezultira uništavanjem ondašnje privrede i infrastrukture.

Radi uspješnije suradnje arapske su se zemlje udružile u Arapsku ligu, a kao glavne ciljeve lige ističu jačanje veza među zemljama članicama, koordiniranje politika radi postizanja što bolje suradnje, očuvanje neovisnosti i suvereniteta te briga za pitanja i interese arapskih zemalja (*Charter of Arab League*, 1945).

3. Identitet arapskog svijeta

Arapsko se društvo sastoji od različitih etničkih skupina i zajednica, ali ono što ih povezuje jest privrženost islamu[4]. Vjera i božanski zakoni spajaju pojedince u društvo koje ne poznaje geografske granice i teritorij te reguliraju međusobne veze i aktivnosti zajednice (Saleh, Baqutayan, 2012). Narodi su arapskoga svijeta svjesni zajedničkog identiteta koji preuzimaju iz islamske kulture i povijesti unatoč postojanju sukoba između raznih frakcija i njihovim specifičnostima i razlikama. Islamska se kultura iz tog razloga ne može vezati uz određeni teritorij, već je utkana u povijest i razvoj svih arapskih država. Sukobi se javljaju u regijama gdje je prisutno heterogeno stanovništvo, a najčešće su potaknuti diskriminacijom i eksploatacijom od strane političke elite. Tada dolazi do povezivanja određenih grupa koje svoje ciljeve postavljaju iznad interesa

4 Početak objave islama smješten je u VII. stoljeće. Prorok Muhammed počinje s propovijedanjem vjere u jednoga Boga. Uspješno je proširio islam te je tumačeći Kur'an prikupljao sljedbenike (Kulenović, 2008). Danas je islam jedna od vodećih svjetskih religija. Unatoč ranoj podjeli na sunite i šijite, svi muslimani imaju zajedničku tradiciju i vjerovanja (Blanchard, 2009). Prema Zarabozu (2006) Alah je „ugaoni kamen" islamske vjere. Islamsko poimanje svijeta temelji se na Kur'anu i tradicijama koje se odnose na praktičan dio Kur'ana (Abdullah, Nadvi, 2011) koji vjerniku daje niz uputa kako se ponašati u životnim situacijama, ali i nakon smrti (Al Udma, Shirazi, 2008). Islam je izgrađen na jednoj temeljnoj osnovi prema kojoj se iza svakog čovjeka, života i svemira krije tvorac koji je sve stvorio, Alah (An–Nabahani, 2001). Vjera ne naglašava samo štetnost grijeha, već poduzima mjere kako bi se spriječilo čovjeka činiti nepravdu i štetiti drugim ljudima. Vjersku strukturu islama najlakše je objasniti kroz šest vjerskih istina i pet stupova islama koji daju upute što svaki musliman mora činiti tijekom života i u što mora vjerovati (Hussain, El Alami, 2005).

društva u nadi da će osigurati svoja prava (UNDP, 2009).

Vladavina Osmanskoga Carstva, podjela arapskih zemalja između kolonijalnih sila, a sada i imperijalističke težnje zapadnih zemalja dodatno su zakomplicirale stanje u državama gdje manjka ljudskih i civilnih prava (Karajah, 2007). Kao jedan od krivaca za manjak civilnih prava navodi se religija koja onemogućava demokratsko djelovanje. S druge strane, prevladava mišljenje da je islam idealan za razvoj civilnog društva i demokracije jer već stoljećima čini organizirano društvo, davno prije nego što se i pojavila ideja civilnog društva (Salam, 2002). Međutim, strane sile smatraju da je arapskim narodima potrebna pomoć u borbi za demokraciju, zbog toga sponzoriraju određene frakcije, što dovodi do nasilja i pogibije velikog broja građana. Nije sasvim jasno rade li zapadne sile to radi vlastite koristi ili zbog altruizma. Razvoj civilnog društva u arapskim zemljama usporavaju i autoritarni režimi koji teže ograničenju političkog pluralizma i kontroli slobodnog izražavanja stavova i mišljenja građana (Zaki, 2007). Ostale prepreke stvaranju slobodnog civilnog društva jesu nestabilnost i nedostatak sigurnosti, nerazvijenost, loši zdravstveni i obrazovni sustavi, jake plemenske i etničke veze koje sprječavaju zajedničko koordiniranje i akciju većeg broja građana, pravni sustav koji ne štiti pojedinca i njegova prava, itd. (Samad, 2007). Čimbenici koji bi ojačali civilno društvo na arapskim prostorima su urbanizacija, povećanje broja visokoobrazovanih ljudi, povezivanje sa stranim agencijama, stvaranje sindikata i udruga koje će promicati liberalizaciju politike te prihvaćanje novih tehnologija radi slobodnog protoka informacija (Salam, 2002).

Nakon niza godina gušenja ljudskih prava od strane autoritarne vlasti ili stranih sila, civilno se društvo u arapskim zemljama ipak budi i traži promjene. Očekuje se eliminiranje ograničenja stavljenih pred sindikate, političke stranke i medije masovne komunikacije te slobodan protok informacija i sloboda izražavanja, vjerovanja i pravo na okupljanja. Zahtijeva se puštanje na slobodu reformatora, boraca za ljudska prava i ostalih žrtava represivnog državnog aparata kao i zabrana svih oblika nepravde i diskriminacije žena kako bi se osigurala sva njihova prava (Rishmawi, Morris, 2007).

Zbog stereotipnog shvaćanja da se uz islam nužno veže i totalitaristički oblik vladavine potrebno je reći da u svetim islamskim tekstovima nema detaljnog opisa oblika vlasti koji bi se trebao vezati uz islam, ali na temelju interpretacije

vjerskih tekstova i islamske povijesti vladavina se mora temeljiti na poštivanju određenih principa kao što su individualne slobode, pravo na kritiku vlasti te odgovornost vladara prema narodu (UNDP, 2005). Pravo na vladavinu dano je svim vjernicima bez obzira na kulturološke razlike, društveni status, rasu, etničku pripadnost ili spol. Islam vrjednuje samo ono što je u srcu i duši vjernika (Saleh, Baqutayan, 2012).

Porast terorizma u svijetu stvarao je negativno mišljenje o islamu i iskrivljenu sliku koju su prenosili mediji i pojedinci. Rat protiv terorizma postao je rat protiv islamske religije te se vodio vojnim i medijskim putem (Sides, Gross, 2009). Zbog vanjskog pritiska i političke nestabilnosti te unutarnjih previranja, pojedinci su se odlučivali na ekstremne mjere koje su imale za cilj biti poruka aktualnom režimu. Te mjere ne smijemo povezivati s islamom jer su one tvorevina pojedinca ili određenih skupina ljudi, a ne svih muslimana, kako se ponekad želi tumačiti.

4. Politička prava arapskih žena

Arapska regija godinama je bila kritizirana zbog kršenja i nepostojanja ženskih prava. Danas se situacija postupno mijenja u političkom, ekonomskom i društvenom pogledu. Jačanje borbe za prava žena dovelo je do integracije žena u opći razvitak koji je do tada bio rezerviran samo za muškarce. U tome su ženama pomogle razne udruge i konvencije kojima je cilj promicanje prava žena. Uz moderniziranje država poboljšao se i status žena koje bivaju prihvaćene kao ravnopravni građani. Sudjelovanje žena u javnom životu potiče se donošenjem novih zakona koji daju pravo na porodiljni dopust i dječje povlastice. Osnivaju se ministarstva i nacionalne institucije koje se bore za postizanje jednakosti spolova te povećanje uloge žena u društvu. Važno mjerilo jačanja prava žena jest njihov glas u donošenju odluka, odnosno utjecaj na rad Vlade. Tomu je pridonijela i Tuniška deklaracija iz 2004. godine koja potiče sudjelovanje žena u političkom, ekonomskom, društvenom i obrazovnom sektoru. Sudjelovanje žena u radu Vlade ključno je jer se ondje donose zakoni te se može znatno utjecati na stvaranje državne politike koja mora prigrliti ravnopravnost spolova. Unatoč brojnim pozitivnim promjenama, zastupljenost žena u parlamentima arapskih zemalja još je uvijek znatno niža u odnosu na ostale regije te svjetski

prosjek (Al Maaitah i sur., 2011).

Osim niske prisutnosti žena u političkom životu, sekundarnu ulogu imaju žene i na tržištu rada. Samo je 6,5% žena zaposleno u javnom sektoru, dok je svjetski prosjek 15,7%. Od sveukupne radne snage žene čine 25 – 30%, dok je svjetski standard približno 45% (Knidiri, 2009). S relativno malom zastupljenošću žena u parlamentu vrlo je teško utjecati na promjene i donošenje zakona koji bi išli u korist ženama.

Tablica 1 – *Žene u parlamentima, (regionalni i svjetski prosjek)*

regija	zastupljenost u parlamentu
nordijske zemlje	42,0%
Europa – zemlje članice OSCE[1] uključujući nordijske zemlje	22,9%
Sjeverna i Južna Amerika	22,8%
Europa – zemlje članice OSCE bez nordijskih zemalja	21,5%
subsaharska Afrika	19,7%
Azija	18,0%
pacifička regija	17,2%
arapske zemlje	13,0%
svjetski prosjek	**20,0%**

Izvor: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>. Preuzeto: 10. 8. 2012.

5. Metodologija

Temeljni problem ovoga istraživanja jest spoznati postoje li društveni elementi koji onemogućavaju ženama u arapskim zemljama jednako pravo na obrazovanje. U svrhu odgovora na postavljeni problem provjerit će se hipoteza koja glasi: „Arapsko društvo svojim društvenim karakteristikama ne omogućava ženama jednako pravo na obrazovanje."

Hipoteza će se provjeriti analizom sadržaja dostupne literature i dokumentacije:

- stručna literatura, knjige i časopisi koji se odnose na relevantnu temu
- zakoni i pravilnici koji uređuju prava žena

- dijelovi vjerskih tekstova koji se odnose na prava žena.

Predmet ovoga istraživanja i analize sadržaja fokusirat će se na karakteristike arapskoga društva te zakone i vjerske tekstove koji će pokazati postoje li društvene, zakonske ili religijske prepreke obrazovanju žena. Nezaobilazna su stavka analize politička prava žena koja su polazišna točka za sva ostala djelovanja prema ravnopravnosti spolova i jednakim pravima muškaraca i žena.

Kao statistički pokazatelji (ne)ravnopravnosti u obrazovanju žena poslužit će kvantitativni pokazatelji o stopi pismenosti te postotku muškaraca i žena koji pohađaju osnovnu i srednju školu. Brojčani podatci nedvosmisleno će rasvijetliti spoznaju o tome dominiraju li muškarci obrazovnim sustavima arapskih zemalja ili su žene kroz posljednjih nekoliko godina djelovanja uspjele izboriti svoja zaslužena prava.

6. Rasprava o istraživanju društvenih utjecaja na obrazovanje žena u arapskim zemljama

6.1. Specifičnosti društva kao uzrok nejednakosti

Žene u arapskim zemljama imaju sporednu ulogu koju potiču društvo i kultura pri tome škodeći emancipaciji i borbi žena za jednakost. Arapsko društvo nije spremno za potpunu jednakost žena koje bi zajedno s muškarcima popunjavale ekonomske, političke i druge kapacitete. Najveći problem leži u tradicionalnoj prirodi arapskih društava (Knidira, 2009).

Patrijarhalni odnosi uz plemensku strukturu arapskih država glavna su prepreka prema jednakosti žena i njihovu ravnopravnom sudjelovanju u obrazovnom procesu. Oni se temelje na podređenosti žena unutar bračne zajednice te na zakonima koji uređuju osobni status žena (Sabbagh, 2005). Obitelj se smatra glavnom institucijom koja održava patrijarhalne odnose (UNDP, 2005).

Zbog patrijarhalne prirode društva u Iranu su osamdesetih godina mnogi obrazovni programi bili primjereni samo muškarcima dok ih žene nisu imale pravo pohađati. Broj žena u obrazovnom procesu povećao se tek u kasnijim godinama, što je vrlo važan iskorak prema ravnopravnosti žena u obrazovanju (Darvishpour, 2003). Dokaz su tu i izvještaji o smanjenju razlike u broju muškaraca i žena u

obrazovanju zabilježeni u Jordanu, Kuvajtu, Bahreinu i Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Ipak, nejednakost je u nekim arapskim zemljama još uvijek uvelike prisutna (Al-Hibri, 1997). Obrazovanjem žena te njihovom ravnopravnošću na tržištu rada moguće je umanjiti važnost patrijarhalnih odnosa. Borbom za prava žena i lobiranjem za reforme u arapskim državama moguće ih je i u potpunosti ukinuti (Fargues, 2003).

Primjer nejednakosti spolova u arapskim zemljama pruža i obiteljski zakon prema kojem je ženi praktički nemoguće zatražiti razvod braka, za razliku od muškaraca kojima se to omogućuje. Poligamija je društveno prihvatljiva pojava, iako se ona sve manje prakticira. Međutim, još je uvijek prisutna tradicija u kojoj u nekim državama roditelji mogu udati svoju kćer bez njezina pristanka. Iako se zakoni ne referiraju konkretno na obrazovanje, oni podilaze patrijarhalnim odnosima te su značajan čimbenik u stvaranju nejednakosti. Ipak se pokušava učiniti iskorak na ovom području izjednačavanjem prava muškaraca i žena. Napredak je vidljiv, ali vrlo spor. Suvremene reforme obiteljskog zakona nužne su ako se stanje želi poboljšati (Ottaway, 2004).

Arapske društvene norme i stavovi čine prepreku uključivanju žena u javni i društveni život. Tradicija nameće tvrdnju da je najvažniji doprinos žene kao majke i kućanice dok se njezina uloga u javnom životu zanemaruje (Sabbagh, 2005).

Unatoč činjenici da obrazovane žene mogu doprinijeti pozitivnom socijalnom i kulturnom napretku, ženama se ne dopušta obrazovanje jer se smatra potrebnijim njihov doprinos u kućanstvu (Abuarqub, 2009).

Stariji su islamski mislioci smatrali da se ženama treba zabraniti obrazovanje jer ih se na taj način štiti od opasnosti vanjskoga svijeta kojem bi se morale izložiti kada bi napustile svoje domove i krenule u obrazovne institucije. Žene se prvenstveno promatraju kao majke i kućanice koje se moraju brinuti za djecu, što za rezultat ima uskraćivanje obrazovnih prava. Navedena su razmišljanja u suprotnosti s učenjem islama pa tradicija pojedinim društvenim skupinama u arapskim zemljama ipak služi kao uporište zabrani obrazovanja žena.

Kuvajtska vlada pomaže obrazovanje žena u inozemstvu raznim stipendijama, ali zbog mogućih opasnosti koje djeluju iz vanjskog svijeta žene vrlo rijetko putuju same u potrazi za obrazovanjem. U njihovoj pratnji najčešće su muževi, no oni zbog odsutnosti s posla u tom vremenu neće biti plaćeni. Vlada novčano potpomaže svako dijete u obitelji, vežući svoja davanja uz očeva primanja i, kada

se očevima obustavi isplata plaće, zajedno s plaćom obustavlja se i novčana pomoć za dijete. I ovo su potencijalni razlozi zbog kojih se žene ne odlučuju za obrazovanje kako ne bi materijalno ugrozile obitelj (Alkanderi, 2001).

Ograničenja vezana uz obrazovanje žena postoje, ali proizlaze većinom iz pogrešnih tumačenja ili konzervativnih stajališta koja se mijenjaju i ustupaju mjesto ravnopravnosti i jednakosti. U borbu za prava žena uključila se i organizacija[5] pod pokroviteljstvom Arapske lige koja potiče uključivanje žena u javni život i razvoj države. Prioriteti su eliminiranje nepismenosti, promocija zdravlja i borba protiv negativnih stereotipa žena u arapskome svijetu (Al Maaitah i sur., 2011).

6.2. Religijski pogledi na ravnopravnost žena

Uz društvene karakteristike i zakonske propise i islamska religija ima znatan utjecaj na položaj žena. Prema Hamidullah (1989) vjerski propisi u nekim slučajevima ne vrijede jednako za žene i muškarce. Primjerice, određeni vjerski običaji nisu obvezni za žene i one su oslobođene pojedinih obreda ako ih ne mogu izvršiti zbog razloga povezanih s njihovom ljudskom prirodom. Kur'an štiti žene od muškaraca i poziva muškarce da se prema ženama odnose s poštovanjem, a oni koji to ne čine nisu dobri muževi niti muškarci (Al-Turabi, 2005). Osim što ima utjecaj na položaj žena, islamska religija utječe i na društvene nejednakosti, odnosno pogoduje muškarcima koji imaju veća prava prilikom sklapanja braka, razvoda ili nasljeđivanja (Wurth, 2004). Međutim, istraživanje koje je proveo Centar za muslimanske studije daje drukčiji pogled na položaj žena. Dobiveni rezultati pokazuju da religija ne stoji u opoziciji sa ženskim pravima. Istraživanje je ispitivalo trebaju li žene i muškarci imati jednaka prava na obrazovanje i posao. Doznajemo da su se ispitanici izjašnjavali da podržavaju ženska prava (Vasquez, 2012).

Muškarci i žene pozvani su na stjecanje znanja koje je jedini način da se potpuno razumiju učenja islama (Nasir, 2009). Muslimani ne mogu izvršavati dužnosti koje islam propisuje ako se za to ne obrazuju. Muslimanski stručnjaci za učenja islama potvrdili su Prorokove riječi u kojima se traži znanje obvezno za svakog muslimana, pri tome misleći na oba spola (Al-Shena, 1997). Među

5 Arab Women Organization (AWO).

znanstvenicima prevladava mišljenje da je obrazovanje žena dužnost, a ne mogućnost ili luksuz (Al-Hibri, 1997). Prema Kur'anu (1984: 267) „samo oni koji pameti imaju, pouku primaju", što znači da su znanje i obrazovanje vitalan dio vjere koji se mora poticati u oba spola. Tekstovi Kur'ana o obrazovanju koji zastupaju njegovo usvajanje referiraju se na muškarce i žene (Jawad, 1998).

6.3. Pokazatelji (ne)ravnopravnosti u obrazovanju

Kao pokazatelji utjecaja društva na obrazovanje žena poslužit će nam pismenost te postotak žena i muškaraca koji pohađaju osnovnu i srednju školu. Razni zakoni, pravilnici, vjerski spisi i tradicija arapskoga društva u teoriji uglavnom odobravaju obrazovanje žena kao i ravnopravnost spolova, ali brojčani nam podatci pokazuju kakvo je stvarno stanje u arapskim zemljama.

6.3.1. Pismenost

Pismenost je jedan od ključnih elemenata potrebnih za opstanak u modernom društvu i sudjelovanju u svakodnevnom životu. Nedostatak pismenosti rezultat je nedovoljnog ili neuspješnog obrazovanja, odnosno nepostojećeg obrazovnog sustava (Maamouri, 2005). U arapskoj je regiji približno 40% stanovnika iznad petnaest godina starosti nepismeno. Razlozi su različiti, i to društveni, ekonomski, kulturni i sl. (Magin, 2010). Obrazovanje i pismenost žena u arapskom svijetu nailazi na mnoge prepreke pa žene u ukupnoj masi čine većinu nepismenoga dijela stanovništva, posebice u ruralnim dijelovima. Nepovoljan stav prema obrazovanju žena, patrijarhalno društvo i tradicija smatraju se glavnim uzrocima nepismenosti žena. Unatoč postojanju velikog broja nepismenih žena istraživanje UNESCO-a, koje je obuhvatilo sve arapske zemlje osim Džibutija, Mauritanije, Sudana i Jemena, pokazuje kako se nepismenost s vremenom smanjuje.

Tablica 2 – *Smanjivanje nepismenosti žena u arapskim zemljama*

godina	1980.	1990.	2000.
nepismenost žena (15 – 24 god.)	44,9%	29,9%	19,4%
nepismenost žena (iznad 15 god.)	64,9%	51,9%	40,2%

Izvor: Hammoud (2005): *Illiteracy in the Arab world.*

Prema prikazanim podatcima nepismenost se u dvadeset godina prošloga stoljeća smanjila za više od 50%, odnosno za više od trećine u slučaju žena starijih od petnaest godina. S obzirom da stopa nepismenosti nije jednaka u svim arapskim zemljama, potrebno je prikazati podatke za svaku državu zasebno kako bi se dobio što bolji uvid u situaciju.

Tablica 3 – *Stopa nepismenosti u arapskim državama 2005. godine*

		stopa nepismenosti (%) 15 i više godina			**stopa nepismenosti (%) 15 – 24 godine**		
država	**godina**	**sveukupno**	**muškarci**	**žene**	**sveukupno**	**muškarci**	**žene**
Alžir	2005.	27,9	19,4	36,6	8,0	4,8	11,3
Bahrein	2005.	10,0	7,4	13,6	1,0	1,3	0,7
Džibuti	2005.	29,7	20,1	38,6	12,1	9,0	15,1
Egipat	2005.	40,8	30,6	51,1	26,5	21,2	32,1
Irak	2005.	58,9	43,4	74,8	53,5	39,1	68,6
Jemen	2005.	47,0	27,5	66,6	27,6	13,5	42,1
Jordan	2005.	7,6	3,7	11,8	0,4	0,5	0,2
Katar	2005.	16,5	18,0	13,5	3,9	5,9	1,9
Komori	2005.	-	-	-	-	-	-
Kuvajt	2005.	15,6	14,3	17,2	6,0	6,9	5,0
Libanon	2005.	11,7	6,4	16,6	3,7	2,1	5,4
Libija	2005.	15,9	6,6	25,8	2,3	0,2	4,5
Maroko	2005.	46,5	34,5	58,5	27,2	20,5	34,0
Mauritanija	2005.	57,4	47,5	67,0	49,3	42,1	56,5
Oman	2005.	21,7	15,1	29,5	0,6	0,2	0,9
Palestina	2005.	-	-	-	-	-	-
Saudijska A.	2005.	19,6	14,2	26,7	5,1	4,0	6,4
Sirija	2005.	21,6	9,4	33,9	10,0	3,6	16,6
Somalija	2005.	-	-	-	-	-	-
Sudan	2005.	36,9	26,8	46,8	18,1	14,5	21,8
Tunis	2005.	23,8	14,4	33,3	4,3	1,4	7,3
UAE	2005.	21,2	23,2	17,3	7,4	10,6	4,0

Izvor: Hammoud (2005): *Literacy for life,* UNESCO, 26 – 27.

Arapska regija učinila je mnogo kako bi smanjila nepismenost. Razrađivane su mnoge strategije i planovi, a borba protiv nepismenosti postala je odgovornost svake države. Osnivana su vijeća čija je uloga bila praćenje aktivnosti i rada

organizacija zaduženih za iskorjenjivanje nepismenosti (UNESCO, 2003). Unatoč napretku cijele arapske regije u borbi protiv nepismenosti, postoje različitosti među pojedinim državama. Hammoud (2005) je države podijelio u tri grupe. Prvu skupinu čine države koje se uspješno bore s nepismenošću, a čine ih Libija, Jordan i Libanon te države Perzijskoga zaljeva. Ove države karakterizira manja populacija te izdašna financijska sredstva. Saudijska Arabija, Sirija, Tunis i Alžir čine drugu skupinu zemalja koje su na dobrom putu prema smanjenju nepismenosti. Trećoj skupini pripadaju Egipat, Mauritanija, Irak, Jemen, Džibuti, Maroko i Sudan, zemlje koje imaju visok stupanj nepismenog stanovništva.

6.3.2. Stopa obrazovanih muškaraca i žena

Lingvističke, kognitivne i socijalne vještine koje se razvijaju obrazovanjem predstavljaju temelj za daljnje napredovanje pojedinaca i zato je poželjno da su one jednako dostupne i muškarcima i ženama kako bi stekli jednake uvjete i šanse za uspjeh u životu. Mnoge države postigle su važan napredak u obrazovanju, ali je taj napredak u arapskoj regiji neravnomjeran, stoga je potrebno graditi univerzalno obrazovanje kako bi se ostvario napredak cijele regije (UNESCO, 2011). Jedan je od ključnih čimbenika mogućnost pristupa obrazovanju koja se razlikuje među arapskim državama. Primjerice, u Tunisu osnovnoškolskom obrazovanju pristupa 98% djece, a u Saudijskoj Arabiji samo 57%. Velika je razlika i po spolu onih koji upisuju školu pa tako u većini zemalja više dječaka nego djevojčica upisuje osnovnu školu. Međutim, ovo je pravilo postalo izuzetak pri upisima u srednju školu, gdje je prisutno više djevojaka nego mladića, ali samo u nekoliko od dvadeset i dviju arapskih država (Ottaway, 2004).

Tablica 4 – *Postotak pohađanja osnovne i srednje škole u državama arapske regije*

država	godina	pohađanje osnovne škole (%)		pohađanje srednje škole (%)	
		dječaci	djevojčice	mladići	djevojke
Alžir	2005. – 2010.	97	96	57	65
Bahrein	2005. – 2010.	86	87	77	85
Džibuti	2005. – 2010.	67	66	45	37
Egipat	2005. – 2010.	90	87	70	70
Irak	2005. – 2010.	91	80	46	34
Jemen	2005. – 2010.	75	64	48	27
Jordan	2005. – 2010.	99	99	85	89
Katar	2005. – 2010.	-	-	-	-
Komori	2005. – 2010.	31	31	10	11
Kuvajt	2005. – 2010.	-	-	-	-
Libanon	2005. – 2010.	97	97	61	68
Libija	2005. – 2010.	-	-	-	-
Maroko	2005. – 2010.	91	88	39	36
Mauritanija	2005. – 2010.	56	59	21	17
Oman	2005. – 2010.	-	-	-	-
Palestina	2005. – 2010.	91	92	-	-
Saudijska A.	2005. – 2010.	-	-	-	-
Sirija	2005. – 2010.	87	86	63	63
Somalija	2005. – 2010.	18	15	12	8
Sudan	2005. – 2010.	56	52	17	22
Tunis	2005. – 2010.	95	93	-	-
UAE	2005. – 2010.	-	-	-	-

Izvor: UNICEF (2012): *The state of the world's children*, 104 – 107.

Djelomičan napredak u uključivanju žena u sve stupnjeve obrazovanja vidljiv je i u visokom školstvu. U Kuvajtu i Bahreinu je pri upisima na fakultet još 1998. godine bilo dvostruko više žena nego muškaraca, što je vrlo važan podatak koji svjedoči o prisutnosti žena u visokom školstvu, a obrazovanije žene svjesnije su svojih ljudskih prava te će stoga biti odvažnije u traženju istih (Nagata, 2003). Godine 2000. žene premašuju muškarce pri upisima u još trima zemljama, Libanonu, Omanu i Kataru, a kao jedan od razloga navodi se što dio muškaraca odlazi završiti studij u inozemstvo pa je broj žena pri upisima veći (United Nations, 2004).

Zemlje gdje u školstvu prevladavaju muškarci moraju obrazovanje učiniti pristupačnijim za žene kako bi njihov glas vrijedio u javnom, a ne samo u privatnom životu, odnosno unutar obitelji. Postizanjem jednakosti u obrazovanju, žene će se dokazati kao aktivan, svjestan i utjecajan čimbenik u zajednici (Said-Foqahaa, 2011).

7. Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na zaključke da sve arapske zemlje ne omogućuju ženama jednaka prava na obrazovanje, tj. da postoje društveni čimbenici koji ne zabranjuju, ali svakako usporavaju uključivanje žena u školovanje i javni život uopće.

Uz društvene restrikcije prema ženama nameću se i one političke. Ženama je dugo godina bilo onemogućeno pravo glasovanja ili pravo da budu birane u parlament, što je znatno usporilo njihovu emancipaciju. Unatoč reformama koje su se provele i koje se još uvijek provode, žene nisu u potpunosti ravnopravne s muškarcima. Jedan od pokazatelja jest i zastupljenost žena u parlamentu koja je u arapskoj regiji s 13% daleko ispod svjetskog prosjeka. Aktivno bavljenje politikom i sudjelovanje u raspravama i donošenju zakona ključni je čimbenik prema ravnopravnosti spolova. Proučavajući zakonodavstvo arapskih država, pokazalo se da postoje zakoni koji prave razliku između žena i muškaraca, ali ne postoji zakon koji izrazito brani ženama pravo na obrazovanje. Naprotiv, donesene su razne deklaracije i zakoni kojima je cilj omogućiti i poticati žene na sudjelovanje u društvenim sektorima.

Ispostavlja se da najveću prepreku obrazovanju žena čine specifičnosti arapskoga društva od kojih se ističu patrijarhalni odnosi, vezanost žena uz privatni život odnosno obitelj te obiteljski zakon. Patrijarhalni odnosi ostatak su tradicionalnoga arapskoga društva gdje su žene podčinjene muškarcima te su vezane uz dom i brigu za obitelj. Upravo to je i uzrokovalo smanjeno djelovanje žena u javnom društvenom životu, posebno u obrazovanju. Dodatnu poteškoću za obrazovanje žena čini i obiteljski zakon koji uvelike umanjuje prava žena.

Velik utjecaj na obrazovanje žena ima islamska religija. Unatoč mišljenju većine da islam sprječava žene u emancipaciji, određeni dijelovi Kur'ana pokazuju suprotno. Naime, prema Kur'anu poželjno je da se muškarac brine za ženu te da je potiče na obrazovanje.

Zakonodavstvo, društvene karakteristike i religijski tekstovi u teoriji mogu prikazivati jedno stanje, dok je u realnosti sasvim drukčije, upravo zato su istraženi stopa pismenosti i postotak muškaraca i žena koji pohađaju osnovnu i srednju školu. Navedeni elementi pokazali su koliko se žene zaista obrazuju u arapskim zemljama.

Stopa nepismenosti prikazana je za muškarce i žene s petnaest i više godina te od petnaest do dvadeset i četiri godine. U prvom slučaju statistika je poražavajuća s obzirom na to da je stopa nepismenosti žena u priličnom broju zemalja gotovo dvostruko veća nego u muškaraca. Najveći nesrazmjer postoji u Džibutiju, Egiptu, Iraku, Jemenu, Maroku, Mauritaniji, Siriji i Sudanu, gdje se razlika u pismenosti između muškaraca i žena kreće od približno 20% do 30%. U navedenim zemljama očito su prava na obrazovanje žena najviše ugrožena, ali s obzirom na visoku stopu nepismenosti i u muškaraca, možemo zaključiti da je nepismenost u navedenim državama problem cjelokupnog stanovništva. Države kao što su Alžir, Libija, Oman i Tunis imaju općenito manju stopu nepismenosti, međutim, žene su i u ovim državama oko 15 – 20% nepismenije. U Bahreinu, Jordanu, Kuvajtu, Libanonu i Saudijskoj Arabiji razlika je u nepismenosti manja od 15%. Najbolje rezultate i dobar napredak bilježi Kuvajt, gdje je razlika u nepismenosti muškaraca i žena samo 2.9%. Od svih istraživanih država samo u Kataru i Ujedinjenim Arapskim Emiratima nepismenost žena manja je nego u muškaraca, iako je ovdje pismenost općenito problem jer se kreće oko 16,5% u Kataru odnosno 21,2% u UAE.

Stopa nepismenosti među cijelim stanovništvom drastično je manja u dobi od petnaeste do dvadeset i četvrte godine zahvaljujući napretku koje su arapske zemlje zabilježile posljednjih godina. Velika razlika u nepismenosti muškaraca i žena bilježi se samo u Iraku i Jemenu, i to približno 30% kao što je bilo u istraživanju među populacijom s petnaest i više godina. Slijede ih Egipat, Maroko, Mauritanija i Sirija, gdje je razlika u nepismenosti približno 10 – 15%. Unatoč vidljivoj razlici, navedene države u mlađim su populacijama uspjele dvostruko smanjiti nepismenost žena. Razliku znatno manju od 10% bilježe Alžir, Džibuti, Libanon, Libija, Oman, Saudijska Arabija, Sudan i Tunis. U pet arapskih zemalja (Bahrein, Jordan, Katar, Kuvajt i UAE) stopa nepismenosti žena manja je nego muškaraca.

Kada usporedimo rezultate istraživanja starije i mlađe populacije, dolazimo do zaključka da je država uložila znatne napore da smanji stopu nepismenosti, a da su razne udruge i konvencije, kojima je cilj borba za ženska prava, postigle određene uspjehe. Sve države osim Iraka i Jemena zabilježile su znatan napredak u smanjenju stope nepismenosti i razlike između muškaraca i žena.

Drugi element koji je prikazao stvarno stanje u obrazovanju žena jest

stopa pohađanja osnovne i srednje škole. Razlike stope pohađanja između muškaraca i žena nisu velike. Najveća razlika postoji u Iraku i Jemenu, gdje je broj djevojčica koje pohađaju osnovnu školu 11% manji od broja dječaka. Od sveukupnoga broja istraživanih država u njih deset broj dječaka koji pohađaju školu za 2 – 3% veći je nego u djevojčica uz izuzetak Sudana gdje je razlika 4%. U slučaju Jordana, Komorija i Libanona postotak dječaka i djevojčica koji pohađaju osnovnu školu isti je. Veći postotak djevojčica koje pohađaju osnovnu školu našao se u Bahreinu, Mauritaniji i Palestini.

U istraživanju stope pohađanja srednje škole žena i muškaraca opet su se istaknuli Irak i Jemen. Broj je mladića koji pohađaju srednju školu za 12% veći u Iraku, tj. 21% u Jemenu. Slijedi ih Džibuti s razlikom od 8%, dok je u Maroku, Mauritaniji i Somaliji razlika znatno manja. Jednaka stopa pohađanja škole postoji u Egiptu i Siriji. U šest arapskih zemalja broj djevojaka koje pohađaju srednju školu premašuje broj mladića. Radi se o Alžiru, Bahreinu, Jordanu, Komoriju, Libanonu i Sudanu.

Ovim istraživanjem odgovoreno je na postavljenu hipotezu. Ne postoje zakoni niti tekstovi koji ženama direktno brane pravo na obrazovanje. Međutim, arapsko društvo svojim djelovanjem i tradicionalnim karakteristikama znatno usporava emancipaciju žena te uključivanje u obrazovni sustav.

Istraženi pokazatelji, stopa nepismenosti i stopa pohađanja osnovne i srednje škole, dokazali su da se obrazovanje žena razlikuje u arapskim državama. U nekima je ono daleko slabije od obrazovanja muškaraca, dok se neke zemlje trude ženama omogućiti puni pristup obrazovanju. Pri usporedbi stope nepismenosti starijih i mlađih generacija prisutan je pozitivan pomak jer su mlađe generacije pismenije, što znači da je zabilježen napredak u obrazovanju kao i u ostvarivanju prava na obrazovanje žena, što je najbolja i najjača metoda u borbi za jednakost. Sve se veći broj žena uz potporu roditelja počinje obrazovati jer se na taj način najlakše zapošljava. S većim brojem obrazovanih žena povećat će se i broj zaposlenih žena kao i žena koje se nalaze na čelnim pozicijama u društvu.

Interes za prava žena u arapskim zemljama pokazale su i zapadne sile. Uplitanje stranih sila pobuđuje sjećanja na kolonijalna vremena, stoga nije dobar izbor. Strane sile ne poznaju u potpunosti arapsku kulturu i zato borba za prava žena, među ostalim i za obrazovanje, mora doći iznutra. U pojedinim je državama

ravnopravnost spolova znatno napredovala, međutim, većina arapskih zemalja još su uvijek mlade demokratske države. Borba za ravnopravnost žena tek je uzela maha i vrhunac bi se trebao očekivati u narednim godinama. Sigurno je da su žene na dobrom putu, borba će biti teška i spora, ali ne i uzaludna jer je samo pitanje vremena kada će u potpunosti ostvariti svoja prava.

Literatura

1. Abdullah, M.; Nadvi, M. J. (2011): „Understanding the Principles of Islamic World-View“. *Dialogue* (Pakistan): 6 (3).

2. Abuarqub, M. (2009): „Islamic Perspectives on Education“. *Islamic Relief Worldwide*. United Kingdom, Birmingham. <http://www.islamic- relief.com/indepth/downloads/Islamic%20perspectives%20on%20education %20 Feb09.pdf>. Preuzeto: 15. 1. 2013.

3. Al-Hibri, A. (1997): „Islam, Law and Custom: Redefining Muslim Women's Rights“. *American University Internationa Law Review,* 12 (1): 1 – 44.

4. Alkanderi, L. (2001): „Exploring Education in Islam: Al-Ghazali's Model of the Master- Pupil Relationship Applied to Educational Relationships within the Islamic Family“. *Pennsylvanya State University*, College of Education. <http://www.latefah.net/artic3/EXPLORING_EDUCATION_IN_ISLAM.pdf>. Preuzeto: 12. 1. 2013.

5. Al Maaitah, R.; Al Maaitah, H.; Olaimat, H.; Gharaeibeh, M. (2011): „Arab Women and Political Development“. *Journal of International Women's Studies*, 12 (3): 7 – 26.

6. Al-Shena, A. R. (1997): *Women in Islam & Refutation of some Common Misconceptions.* Islam Land. <http://www.islamland.com/en/contents.aspx?AID=80>. Preuzeto: 10. 1. 2013.

7. Al-Turabi, H. A. (2005): „Women in Islam and Muslim Society“. *SIME Journal*, USA.

8. Al-Udma, A.; Shirazi, S. S. (2008): *Islam – Fundamental Principles and Teachings*. Fountain Books in association with Imam Shirazi World Foundation.

9. An-Nabahani, T. (2001): *The System of Islam*, London, Al-Khilafah

Publications. <http://www.hizb-ut-tahrir.org/PDF/EN/en_books_pdf/system_of_islam.pdf>. Preuzeto: 12. 1. 2013.

10. Arab Water Council (2009): *Arab Countries Regional Report*. <http://zunia.org/post/arab-countries-regional-report-february-2009/>. Preuzeto: 10. 10. 2012.

11. Blanchard, C. M. (2009.): „Islam: Sunnis and Shiites". *Congressional Research Service*. <http://www.fas.org/irp/crs/RS21745.pdf>. Preuzeto: 28. 12. 2012.

12. Darvishpour, M. (2003): „'Islamic feminism': compromise or challenge to feminism?". *Iran bulletin – Middle East Forum*, 2(0): 55 – 58.

13. Diamond, L. (2010): „Why are there no Arab democracies?". *Journal of Democracy*, 21 (1): 93 – 104.

14. Fargues, P. (2003): „Women in Arab Countries: Challenging the Patriarchal System?". *Reproductive Health Matters*, 13 (25): 43 – 48.

15. Hamidullah, M. (1989): *Uvod u Islam*. Sarajevo: Starješinstvo Islamske zajednice.

16. Hammoud, H. R. (2005): „Illiteracy in the Arab world". *Education for All Global Monitoring Report 2006*, Literacy for Life.

17. Hayajneh, A. M. (2004): „The U. S. Strategy: Democracy and Internal Stability in the Arab World". *Alternatives: Turkish Journal of International Relations,* 3 (2,3): 19 – 40.

18. Hussain, A.; El-Alami, K. (2005): „A Guide to Islam". *Subject Centre for Philosophical and Religious Studies, Higher Education Academy*, University od Leeds. <http://www.northumbria.ac.uk/static/5007/hrpdf/islam>. Preuzeto: 20. 12. 2012.

19. Jawad, H. A. (1998): *The Rights of Women in Islam: An Authentic Approach.* Chippenhaim: Macmillan Press LTD.

20. Ibrahim, E. (2012): „Particularities of Beduin's Social Life". *Human and Social Studies. Research and Practice*, 1 (1): 73 – 101.

21. Inter-Parliamentary Union. *Women in National Parliaments.* <http://www.ipu.org/wmn – e/world.htm>. Posjećeno 10. 8. 2012.

22. Karajah, S. (2007): „Civil Society in the Arab World: The Missing Concept". *The International Journal of Non-for-Profit Law*, 9 (2): 25 – 37.

23. Keleher, K. (2012): „Seeking Stability in an Oily World: The Gulf War and

American Imperialism“. *The Macalester Review,* 2 (2): Article 5.

24. Knidiri, M. (2009): „Women in Arab societies: The Case of Morocco“. *Options Mediterraneennes*, A (87): 29 – 32.

25. Kulenović, T. (2008): *Politički islam.* Zagreb: V. B. Z.

26. Kur'an (1984): Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.

27. League of Arab States (1945): *Charter of Arab League* <http://www.unhcr.org/refworld/publisher,LAS,,,3ae6b3ab18,0.html/>. Preuzeto: 5. 10. 2012.

28. Maamouri, M. (2005): „Arabic Litteracy“. *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics (EALL):* 2.

29. Magin, S. (2010): „Illiteracy in the Arab Region: A Meta Study“. *Graduate Institute of Applied Linguistics*, 2.

30. McGinley, S. (2011): *Education is Arab women's 'best weapon for change'.* <http://m.arabianbusiness.com/education-is-arab-women-s-best-weapon-for-change--431275.html>. Preuzeto: 20. 12. 2012.

31. Mikail, B. (2012): „Religion and Politics in Arab Transitions“. *FRIDE – A European Think Tank for Global Action*. Norweigian Ministry of Foreign Affairs, No. 116, ISSN: 1989 – 2667.

32. Mirkin, B. (2010): „Population Levels, Trends and Policies in the Arab Region: Challenges and Opportunities“. *Arab Human Development Report*. United Nations Development Programme.

33. Nagata, K. K. (2003): „Gender and Disability in the Arab Region: The Challenges in the New Millenium“. *Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal*, 14 (1): 10 – 17.

34. Nasir, J. J. A. (2009): *The Status of Women under Islamic Law and Modern Islamic Legislation*. Leiden; Boston: Brill Publishers.

35. Ottaway, M. (2004): „Women's Rights and Democracy in the Arab World“. *Carnegie Endowment for International Peace*. Carnegie Paper No. 42.

36. Rishmawi, M.; Morris, T. (2007): „Overview of Civil Society in the Arab World“. *International NGO Training and Research Centre*. INTRAC Oxford.

37. Sabbagh, A. (2005): „The Arab States: Enhancing Women's Political Participation“. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance (Internationa IDEA),* 52 – 71)

38. Said-Foqahaa, N. (2011): „Arab Women: Duality of Deprivation in Decision-making under Patriarchal Authority“. *Journal of Women of the Middle East and the Islamic World*, 9: 234 – 272.

39. Salam, N. (2002): „Civil Society in the Arab World, The Historical and Political Dimensions“. *Islamic Legal Studies Program*. Harvard Law School. <http://www.law.harvard.edu/programs/ilsp/publications/salam.pdf>. Preuzeto: 15. 10. 2012.

40. Saleh, M. S.; Baqutayan, S. M. (2012): „What is the Islamic Society?“. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 2 (2): 113 – 119.

41. Samad, Z. A. (2007): „Civil Society in the Arab Region: It's Necessary Role and the Obstacles to Fulfillment“. *The International Journal of Non-for-Profit Law*, 9 (2): 3 – 25.

42. Sides, J.; Gross, K. (2009): „Stereotypes of Muslims and Support for the War on Terror“. *School of Media and Public Affairs*. Washington DC: George Washington University. <http://home.gwu.edu/~jsides/muslims.pdf>. Preuzeto: 10. 01. 2013.

43. UNESCO (2003): „Literacy and Adult Educatin in the Arab World“. *Regional Report for the CONFINTEA V Mid-Term Review Conference*, Bangkok. <http://www.unesco.org/pv_obj_cache/pv_obj_id_D2B2DF3E10B57B-CB55881775EB50F2DCD0FA0700/filename/arab_world.pdf>. Preuzeto: 9. 10. 2012.

44. UNESCO (2011.): Regional overview: Arab States*. Education for All Global Monitoring Report*. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/efareport/reports/2011 – conflict/>. Preuzeto: 9. 10. 2012.

45. UNICEF (2012): *Children in an Urban World*. The State of the World's Children. <http://www.unicef.org/sowc2012/>. Preuzeto: 15. 10. 2012.

46. United Nations (2004.): „Where do Arab Women Stand in the Development Process? A Gender Based Statistical Analysis“. *Economic and Social Commission for Western Asia*, New York. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/eed216406b50bf6485256ce10072f637/8ad9a6b459cb-542c85256f34004a8057/$FILE/sdd-04.pdf>. Preuzeto: 11. 10. 2012.

47. United Nations Development Programme (2005): *Arab Human Development Report 2004, Towards Freedom in the Arab World.* Regional Bureau

for Arab States (RBAS): New York, United Nations Publications.

48. United Nations Development Programme (2009): *Arab Human Development Report 2009, Challenges to Human Security in the Arab Countries*. Regional Bureau for Arab States (RBAS): New York, United Nations Publications.

49. Vasquez, J. (2012): „Women's rights not blocked by religion in Arab world, claims survey". *Al Arabiya News Channel*. <http://english.alarabiya.net/articles/2012/06/27/223043.html>. Preuzeto: 12. 10. 2012.

50. Weber, A. (2011): „Bedouin Memory Between City and Desert". *Memory Connection Journal,* 1 (1): 127 – 141.

51. Welchman, L. (2007): *Women and Muslim Family Laws in Arab States: A Comparative Overview of Textual Development and Advocacy.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

52. Wurth, A. (2004): „Women's Rights in the Arab World: Overview of the status of women in family law with special reference to the influence of Islamic factors"*. Deutsche Gesellschaft für Technische Zussammenarbeit (GTZ) GmbH*, Eschborn. <http://www.euromedgenderequality.org/image.php?id=472>. Preuzeto: 20. 12. 2012.

53. Zaki, M. (2007): „Civil Society and Democratization in the Arab World". *Ibn Khaldun Center for Development Studies*.

54. Zarabozo, J. al-Din M. (2006): *What is Islam?* Riyadh, The Under – Secretariat of Publications and Research, Ministry of Islamic Affairs & Endowments, Da'wah, and Guidance.

Mirko Lukaš*
Darko Samardžić**

SOCIAL INFLUENCES ON THE EDUCATION OF WOMEN IN ARAB COUNTRIES

Summary: *This paper analyzes categories which influence education of women in Arab countries. The objective is to explore the existence of social elements that have negative effects on education of women. Theoretical part lists countries that are object of the study, as well as their geographical characteristics and population. Analysis of basic social characteristics shows the identity of Arabian nations, and the influence of those characteristics on their way of living. Aim of the research will be accomplished by answering the hypothesis which states that Arabian society deprives women of their right to education. This paper analyzes legislation, women's political rights, and the characteristics of society and religion that are associated with education of women. Given categories have answered the question if there are any theoretical assumptions of inequality in education of women within Arab countries. Statistical indicators of illiteracy rate and primary and secondary school attendance have contributed to the realistic insight in education of women in Arab countries. The final part of this paper shows the results of the extent to which the analyzed categories affect the education of women, and their inequality in society.*

Keywords: *Arab countries, society, education of women, literacy, gender equality.*

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) – Organizacija za europsku sigurnost i suradnju.

* doc. dr. sc. Mirko Lukaš
Filozofski fakultet
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
** Darko Samardžić, mag. pedagogije
Osnovna škola Vladimira Nazora
Nova Bukovica

* Mirko Lukaš, PhD, Associate Professor
Faculty of Humanities and Social Sciens
University of J. J. Strossmayer, Osijek
** Darko Samardžić, MA in Pedagogy
Primary School of Vladimir Nazor
Nova Bukovica